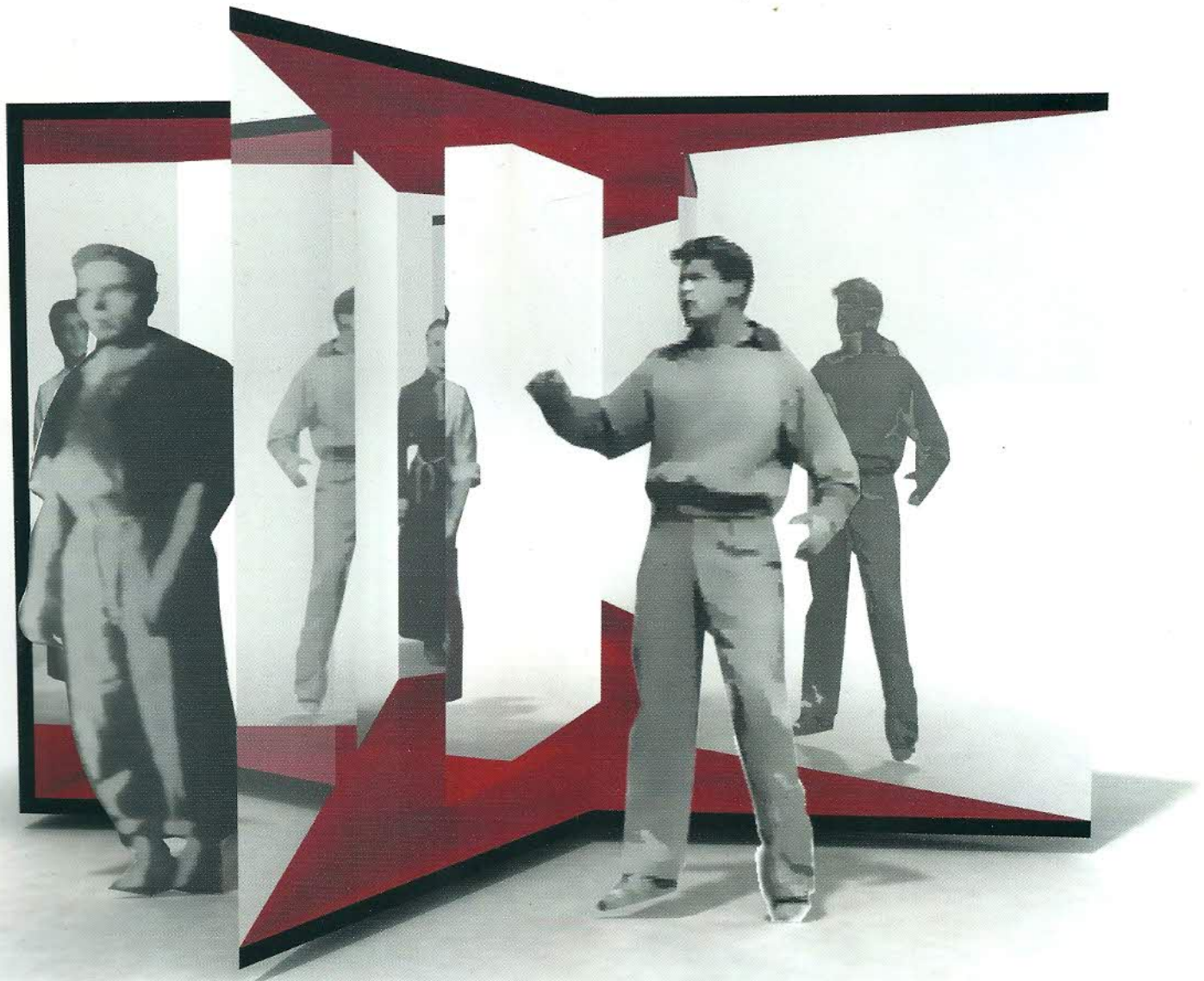

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 64 – περίοδος Β | Ιούλιος/Αύγουστος 2007

Αντανακλάσεις

'ARCHITEKTONES'

JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 64, Cycle B, July/August 2007
Vryssakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146/fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Γιώργος Νικολάου
Γεν. Γραμματέας: Γιώργος Διαμαντόπουλος
Ταμίας: Αλέξανδρος Βράκας
Ειδ. Γραμματέας: Αργύρης Δημητριάδης
Μέλη: Σπύριδος Βενιζέλος
Πόλυ Γεωργακοπούλου
Μαρία Κουρμπανά
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Θανάσης Μπούμπης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ουρανία Οικονόμου
Θανάσης Παπάς
Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
συντάκτων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ 3D Ρ. Δημακόπουλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλαγαμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9235 487-9
fax: 210 9222 743

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιώργος Καλομνήδης

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Βιργινία Παυλίδου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ

Λάμπης Δορλής

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Βάνα Διαμαντοπούλου,

Αρετή Κατή, Μέλπω Παπαδοπούλου,

Χρυσούλα Μουσουράκη

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Νίκη Δανιηλίδου

DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ

Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570

ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»

25 **Α. Κωτσάκη**, «Διονυσίου Αρεοπαγίτου 17, Αθήνα. Με
αφορμή ένα δίλημμα (;)»

26 «Ξενία Ξανά»

28 **Ε. Δημητρακοπούλου**, «Atelier 66 – Σουζάνα και Δημή-
τρης Αντωνακάκης»

30 **Ο. Βενεσιάνου**, «MVRDV Το “Πεινασμένο Κιβώτιο”»

32 «Ο μετασχηματισμός του εδάφους. Ένα σχέδιο στην το-
ποθεσία»

Ε Π Ι Τ Ο Π Ο Υ

34 **Α. Μελανίτου**, «Διπλή Ανάπλαση. Βοτανικός - Α. Αλεξάνρας»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Αντανακλάσεις

[Επιμέλεια: Β. Παναγιωτοπούλου, Ν. Καζέρος]

54 **Ν. Καζέρος**, «Αντανακλάσεις και πεδία συσχετισμού
της αρχιτεκτονικής»

56 **Τ. Κουμπής**, «Αρχιτεκτονική και Φιλοσοφία: Αντιλήψεις/
διατοπίσεις»

59 **Π. Κούρος**, «Πώς πολεοδομούμε την ανοιχτή πηγή;»

63 **Στ. Δαούτη**, «Κανόνες της φύσης και αρχιτεκτονικές
μορφές»

66 **Σ. Ψαρρά**, «Αόρατη Επιφάνεια – Αντανακλάσεις στο
Περίπτερο του Mies van der Rohe στη Βαρκελώνη»

70 **Χρ. Καραδήμα**, «Αντανακλάσεις του χωρικού νοήματος»

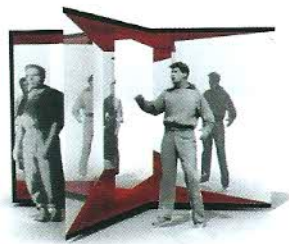
74 **Κ. Βελώνης**, «Η αντανάκλαση ως ιδεολογική κατασκευή
της εκμυδένισης της ύλης»

77 **Β. Παναγιωτοπούλου**, «Ρήξεις εκτός τόπου και χρόνου ή
Η αντανάκλαση μιας «στρεβλής» αυτογνωσίας»

Δ Ι Α Γ Ω Ν Ι Σ Μ Ο Σ

88 **Κεντρικός πεζόδρομος «Ασκληπιού» Τρικάλων**

92 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

Εξώφυλλο: Καλειδοσκόπιο, Χρ. Καραδήμα

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενεσιάνου
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Μάρω Σίνου
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος
[Κύπρος]
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης
[Βαρκελώνη]
Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]
Εμμανουήλ Ντούρλιας [Παρίσι]
Γ. Προκάκης, Α. Καλαντιδής
[Βερολίνο]

Υπεύθυνος από Δ.Σ.:
Γιώργος Νικολάου
Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περίληψη του άρθρου του.

Τα κείμενα πρέπει να είναι αποθηκευμένα σε δίσκετα και να συνοδεύονται από PRINT-OUT και φωτογραφικό υλικό. για άρθρα αφιερωμάτων η έκτασή τους πρέπει να κυμαίνεται από 1000-1200 λέξεις (συμπεριλαμβανομένων των παραπομπών ή των σημειώσεων), για άρθρα επικαίρων 700 λέξεις και για επιστολές 400 λέξεις.

Είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω επεξεργασία από την Σ.Ε. το υλικό να αποστέλλεται μόνο στην Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των βιβλίων για βιβλιοπαρουσίαση.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Αρχιτεκτονική και Φιλοσοφία: Αντηχήσεις/διατοπίσεις

του **Τάκη Κουμπή**, αρχιτέκτονα

Όταν ο Alvar Aalto όριζε την αρχιτεκτονική ως «πραγματοποιημένη φιλοσοφία», δεν μπορούσε ίσως να φανταστεί τις διαδρομές που θα διέτρεχαν οι δύο αυτοί χωριστοί μαθησιακοί κλάδοι, έως την οριστική τους συνάντηση στις αρχές της δεκαετίας του 1980.¹ Θα πρέπει να επισημάνουμε ευθύς εξαρχής, ότι η έννοια της συνάντησης προ-αλαμβάνει τελείως διαφορετικές διαστάσεις σε σχέση με τις πρόσφατες αλληλοκαταλήψεις εδαφών, τις προσβάσεις στα πεδία εφαρμογής, τις ρητορικές και μεταφορικές

η αρχιτεκτονική δεν τίθεται πλέον ως μεταφορά.² Το χάλι-ντεγγερριανό Dasein [Ωδε-Είναι], είναι εξυπαρχής χωρικό, δηλαδή, η ύπαρξη καθαυτήν συγκροτείται ως χωρικότητα. Συνεπώς, η φιλοσοφία ενέχει μια χωρική διάσταση που της προσδίδει τη δυνατότητα μετάβασης, μετάθεσης, από τόπο σε τόπο, από τη μία χωρικότητα στην άλλη. Αυτές οι μετακινήσεις προϋποθέτουν την εγκατάσταση της απόστασης μέσα στη φιλοσοφική σκέψη. Από τον Χάιντεγγερ έως τον Ζακ Ντερριντά και τον Ζαν-Λυκ Ναναύ η έννοια

μετατοπίσεις, τους εννοιολογικούς δανεισμούς. Το γεγονός ότι κορυφαίοι φιλόσοφοι από τον Πλάτωνα έως τον Καρτέσιο, τον Χέγκελ, τον Νίτσε κ.ά., αναφέρθηκαν στην αρχιτεκτονική και ορισμένες φορές τη «χρησιμοποίησαν» ως παράδειγμα για να εξεικονίσουν μια φιλοσοφική θέση ή ακόμη, της προσέδωσαν μια μεταφορική διάσταση για να προτείνουν ένα «πολιτικό» ή «φιλοσοφικό» πρότυπο, δεν σημαίνει ότι είχε λάβει χώρα αυτή η συνειρήση. Αντίθετα, η φιλοσοφική σκέψη παρέπεμπε στην αρχιτεκτονική με έναν μεταφορικό τρόπο, καθώς δεν μπορούσε να αναγνωρίσει την προσίδια χωρική αρχή που τη διέπει. Στον Χάιντεγγερ, για πρώτη φορά, και εν συνεχεία στον Ντερριντά

της απόστασης προλαμβάνει σημαντικές διαστάσεις και διαφοροποιήσεις.

Η αρχιτεκτονική, από την άλλη, είναι η κατεξοχήν τέχνη του χώρου, η οποία διεργάζεται, ανασυνθέτει και συγκροτεί, ετερογενείς συνήθως, χωρικές ενότητες. Με αυτή την έννοια, ορίζεται ως η σκέψη του χώρου, η οποία στοχάζεται με αφητηρία τις μεταθέσεις, τις μεταβάσεις, τις μετατοπίσεις από χώρο σε χώρο, και στις σημερινές συνθήκες, κυρίως μεταξύ τόπων, οι οποίοι έχουν υποστεί μια εξάρθρωση, μια μετακίνηση διαμέσου άλλων τόπων, δηλαδή μια διατόπιση, σύμφωνα με τον όρο που χρησιμοποιεί ο

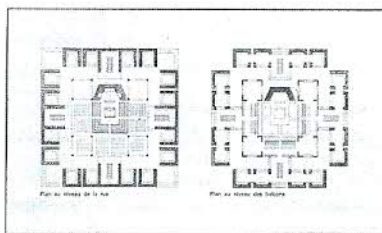
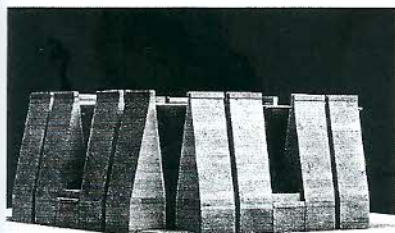
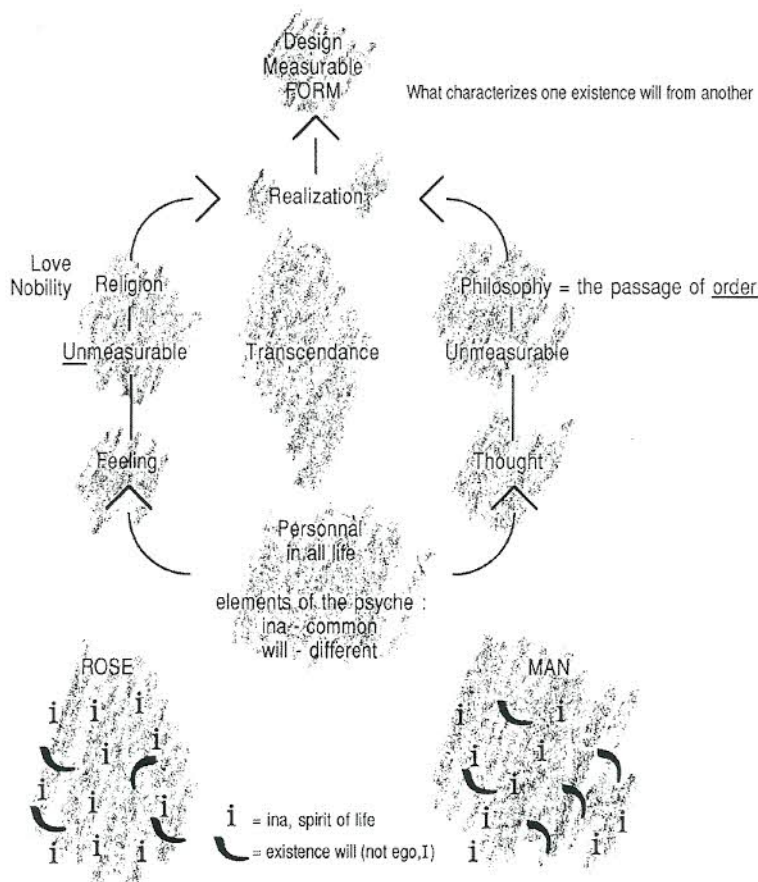
μέση: Francis Martinuzzi, Σύμφυρμα, συλλογή του καλλιτέχνη, [φωτ. Jean-Claude Planchet/Κέντρο Ρομπιδου/CCI]

κάτω: Διάγραμμα του αρχιτέκτονα Louis Kahn, και απεικονίσεις της συναγωγής Hurva στην Ιερουσαλήμ

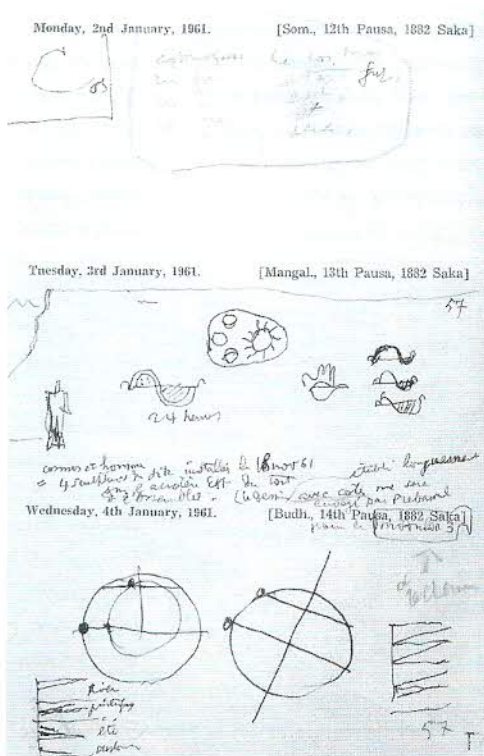
Γάλλος φιλόσοφος Benoît Goetz.³ Αυτή η έννοια της διατόπισης, την οποία συναντούμε τόσο στον Μπατάιγ όσο και στον Μπλανσό, προσδιορίζει τον επιμερισμό του χώρου, του έσωθεν και του έξωθεν, και συνιστά τη συγκροτητική διάσταση της ίδιας της αρχιτεκτονικής. Ακόμη και η Πτώση των Πρωτοπλάστων, μπορεί να θεωρηθεί ως «πρώτη διατόπιση».⁴ Δεν μπορεί να υπάρξει τόπος χωρίς διατόπιση, καθότι η έννοια αυτή συνιστά την πρωταρχική συνθήκη κάθε εντοπισμού, κάθε επιμερισμού των τόπων. Άλλωστε, ο χώρος προκύπτει ως αποσύνθεση των τόπων, ως πρωταρχικός επιμερισμός που λαμβάνει χώρα αδιαλείπτως. Όπως επισημαίνει ο Γάλλος φιλόσοφος Ζαν-Λυκ Νανσύ η σκέψη επίσης, στοχάζεται με μετακινήσεις, μετατοπίσεις, «μεταθέσεις από θέση σε θέση ή ανακατατάξεις θέσεων».⁵ Συνεπώς, αυτή η έννοια της διατόπισης δεν προήλθε από τη φιλοσοφία για να «μετακομίσει» στην αρχιτεκτονική –αν και η «μετακόμιση» αποτελεί το προσίδιο συστατικό της–, αλλά αναδύθηκε ταυτόχρονα και στις δύο περιοχές ως αποτέλεσμα αυτής της συνεύρε-

σης. Πρόκειται για ένα είδος αντίληψης που εγκαθίσταται ανάμεσα στην Αρχιτεκτονική και τη Φιλοσοφία, εξαιτίας του εννοιϊν-ακουϊν ορισμένων εννοιϊν, οι οποίες δημιουργούν διασυνδέσεις συζεύξεις, διελεύσεις μεταξύ των δύο αυτών μαθησιακών κλάδων.

Τα ερωτήματα που τέθηκαν σε διάφορες συνεδριακές συναντήσεις, κυρίως στη Γαλλία, όπου δραστηριοποιείται το νέο διαμαθησιακό δίκτυο «Φιλοσοφία/Αρχιτεκτονική», αφορούσαν την παρουσία της φιλοσοφίας στα κτίσματα και την πόλη καθώς και τη δυνατότητα υλοποίησης, ενεργοποίησης, μιας φιλοσοφίας της αρχιτεκτονικής.⁶ Οι φιλόσοφοι της υπαρκτικής οντολογικής προσέγγισης συγκλίνουν προς την ακόλουθη θέση: ούτε ο πραγματικός αρχιτέκτονας ούτε ο αυθεντικός φιλόσοφος κατασκευάζουν «αντικείμενα», διότι όπως υποστηρίζει ο Henri Maldiney, η «ύπαρξη δεν συνιστά αντικείμενο».⁷ Τι συμβαίνει όμως σήμερα, που οι αρχιτέκτονες δεν είναι ούτε φιλόσοφοι ούτε αυθεντίες των «ιεκωνών», ενώ οι φιλόσοφοι δεν κατέχουν πλέον τη «γνώση» και την «επιστήμη»; Πως νομιμοποιείται εντέλει αυτός ο άκριτος και ανεξέλεγκτος δανεισμός εννοιϊν, υπό τη μορφή μιας τυφλής υπαρφαγής, που επιχειρούν ορισμένοι αρχιτέκτονες; Σήμερα, η αρχιτεκτονική μεταφορά έπαψε να τροφοδοτεί τη φιλοσοφία, η οποία εγκατέλειψε τις αρχιτεκτονικές της αξιώσεις για να στραφεί πλέον στα προσίδια πεδία της. Άλλωστε, η συνάντηση της αρχιτεκτονικής και της αποδόμησης κατέληξε σε παρεξήγηση και οδηγήθηκε σε πλήρη ρήξη, λόγω των εμφανών παρενορήσεων εκ μέρους των «σποδομιστών» αρχιτεκτόνων.⁸ Συνεπώς, ποια σημασία μπορούν να προσλάβουν αυτοί οι διάσπαρτοι και συνήθως ασύνδετοι δανεισμοί εννοιϊν, τη στιγμή ακριβώς που η αρχιτεκτονική και η φιλοσοφία έπαψαν να αποτελούν παράδειγμα η μία για την άλλη; Μήπως, επιχειρούν ορισμένοι να αποκρύψουν μια πραγματική θεωρησιακή ένδειξη και μια «αρχιτεκτονική πτώχευση»; Όταν οι εννοιολογικές αναλύσεις δεν αντιστοιχούν σε αξιόλογα αρχιτεκτονικά έργα, η «φιλοσοφική επικάλυψη» δεν μπορεί παρά να παραμείνει ένα πρόσχημα, μια νεκρή γλώσσα.⁹ Ωστόσο, ακόμη και τότε, δεν θα πρέπει να παραιτηθούμε από την επερχόμενη «σκεπτόμενη συνάντηση», όπως την αποκαλεί ο Ντερριντά, η οποία μετατίθεται τώρα στον χώρο της αναμονής, για να αφιχθεί ως ένα απρόβλεπτο συμβάν. Με τον τίτλο «αρχιτεκτονική και φιλοσοφία» εννοούμε μια διασύνδεση, μια αντίληψη εννοιϊν, οι οποίες διεργάζονται και παράγονται στο κάθε πεδίο χωριστά, για να τα αλληλοδιατημίσουν και να αντηχούν τις επιμέρους μεταβολές. Θα μπορούσαμε να εστιάσουμε σε μια «αρχιτεκτονική με φιλοσοφία» και όχι σε μια «φιλοσοφία περί αρχιτεκτονικής», η οποία οδηγεί αναπόδραστα σε έναν αισθητικοποιημένο λόγο, αποκλείοντας κάθε σκέψη που διέπεται από πολιτικές και ηθικές αρχές. Συνεπώς, ένας στοχασμός για την αρχιτεκτονική με βάση τη φιλοσοφία δημιουργεί τις συνθήκες για ένα αναπόφευκτο ολισθημα. Αντίθετα, οφείλουμε να στραφούμε προς μια διερεύνηση που στοχάζεται με αφετηρία την αρχιτεκτονική.¹⁰ Να στοχαστούμε με αφετηρία την αρχιτεκτονική σημαίνει να εντοπίσουμε μέσα της ένα στοιχείο που δίδει αφορμή σκέψης, χωρίς αυτή να ολισθαίνει προς το πεδίο της μορφολογικής ή αισθητικής θεώρησης. Αντί-

θετα, θα πρέπει με σφετερία την αρχιτεκτονική, να στοχαστούμε τον χώρο και τον χρόνο μας, όπως τους ρυθμίζουν οι δημόσιες και ιδιωτικές αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις. Να στοχαστούμε τις χωρικές διαρθρώσεις, τους χώρους της βιωμένης εμπειρίας, όπου συναθροίζονται και διασκορπίζονται οι υπάρξεις μας.¹ Η αρχιτεκτονική είναι η σκέψη του χώρου που αποβλέπει να συλλάβει την άφιξη του συμβάντος, το οποίο επιδρά και διαμορφώνει τις χωρικές συνθήκες της ύπαρξής μας. Σήμερα, αυτό που μας εμποδίζει να κατανοήσουμε τον βαθμό εξάρτησης της ύπαρξής μας από την ύπαρξη της αρχιτεκτονικής είναι το γεγονός ότι ορισμένες θεωρήσεις την αναγάγουν ολοένα και περισσότερο σε μια εικόνα, σε μια αναπαράσταση, με

στόχο να απωλέσει τη φυσική, την υλική και ηθική της υπόσταση. Η αρχιτεκτονική, όμως, θα συνεχίσει να τίθεται στο κέντρο του ερωτήματος της ύπαρξής μας, διότι μέσα από μια φυσική του χώρου θα «φτιάχνει-κόσμους» για να μας περισυλλέγει και να θέτει το Είναι μας από-κοινού ή χωριστά. Το αρχιτεκτονικό γίνεσθαι-κόσμος θα δημιουργεί τις συνθήκες ελευθερίας και θα μας παρέχει τις πλατείες, τους δρόμους, όπου θα διαδραματίζονται εσσεί τα πολιτικά γεγονότα. Η αδύνατη συνάντηση της αρχιτεκτονικής και της φιλοσοφίας, αν πραγματοποιηθεί, δεν μπορεί παρά να λάβει χώρα μέσα σε ένα υπαρκτικό ή υπαρξιακό πεδίο.

Σημειώσεις

1. Η συνάντηση αυτή πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή αρχιτεκτόνων και φιλοσόφων στο Διεθνές Κολλέγιο της Φιλοσοφίας, στα σεμινάρια της Sylviane Agacinski (1984-1985) και του Alain Guilleux (1985-1986) αντίστοιχα. Τα σεμινάρια αυτά, με αποκορύφωμα το συνέδριο που έφερε τον τίτλο «Η αρχιτεκτονική σε επε-

ρώτηση», τον Οκτώβριο του 1985, και στα οποία είχα την τύχη να συμμετάσχω, εισήγαγαν στο άνοιγμα ενός πεδίου συνάντησης, το οποίο οδήγησε στη διαμόρφωση ενός νέου διαμαθησιακού κλάδου στη Γαλλία που ονομάζεται «Αρχιτεκτονική και Φιλοσοφία». Τα κείμενα που διαδραμάτισαν έναν σημαντικό ρόλο είναι τα εξής: Daniel Payot, *Le Philosophe et l'Architecte*, Aubier, Montaigne, Παρίσι 1982. Sylviane Agacinski, *Volume. Philosophie et Politiques de l'architecture*, éditions Gallilée, Παρίσι 1992. Bruno Queysanne, «Philosophie et/de l'architecture», *Cahier de pensée et d'histoires de l'architecture*, No. 4, Φεβρουάριος 1985, Αρχιτεκτονική Σχολή της Grenoble. Επίσης, το θεμελιώδες βιβλίο του Benoît Goetz, *La Dislocation. Architecture et philosophie*, Les Éditions de la Passion, Παρίσι 2001. Ο συλλογικός τόμος, υπό την επιμέλεια του Chris Younès και του Michel Mangematin, με τίτλο, *Le philosophe chez l'architecte*, Descartes et Cie, Παρίσι 1996. Ο Chris Younès διηύθυνε και το δίκτυο «Philosophie/Architecture» μεταξύ Αρχιτεκτονικών Σχολών και Πανεπιστημίων. Βλ. Το περιοδικό *Le philosophe*, No. 3, Ιανουάριος 1998.

2. Η έκδοση που αποτέλεσε το εναρκτηίο βήμα για τη συνάντηση αρχιτεκτονικής και φιλοσοφίας ήταν το εκτός σειράς *Cahiers du CCI*, με τίτλο: *Mesure pour mesure. Architecture et Philosophie*, Éditions du Centre Pompidou/CCI, Παρίσι 1987. Βλ. κυρίως το εισαγωγικό κείμενο του Jacques Derrida, «52 aphorismes pour un avant propos», σσ. 7-13.

3. Βλ. Benoît Goetz, *ό.π.*, σσ. 26-28.

4. Βλ. Jean-Christophe Bailly, *Panoramiques*, Christian Bourgois Éditeur, Παρίσι 2000.

5. Βλ. το εξαιρετικό προοίμιο του Ζαν-Λυκ Νανού με τίτλο, «L'espace d'espace pensée», στο βιβλίο του Benoît Goetz, *ό.π.*, σσ. 11-13.

6. Το συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Clermont-Ferrand, στις 5 και 6 Απριλίου 1995 έφερε τον τίτλο, «Υπάρχει μια αρχιτεκτονική χωρίς φιλοσοφία». Βλ. *Le philosophe chez l'architecte*, *ό.π.*, σσ. 39-41.

7. Βλ. τον συλλογικό τόμο, υπό την επιμέλεια του Chris Younès, *Maison-mégropole Architectures, philosophies en œuvre*, Les Éditions de la Passion, Παρίσι 1998, σ. 14.

8. Το θέμα αυτό αποτέλεσε τον πυρήνα της εισήγησής μου, με τίτλο, «Η συνάντηση της αρχιτεκτονικής και της αποδόμησης. Ρήξη ή παρεξήγηση», στο συνέδριο, Ζακ Ντερριντά: *Μεταφράσεις, Μεταφορές, Μεταθέσεις*, επιμέλεια Βαγγέλη Μπιτσώρη, ΕΚΕΒΙ, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 2005.

9. Παράδειγμα προς αποφυγήν αυστηρών ορισμένων Αρχιτεκτονικών Σχολών αγγλοσαξωνικής προέλευσης, οι οποίες επιχειρούν να «εφαρμόσουν» τις φιλοσοφικές έννοιες, –κυρίως των Γάλλων στοχαστών, του Ντερριντά του Ντελέζ του Βριλιό του Μπιωντιγάρ–, στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, με αποτέλεσμα την πρόταση μιας πλοστής, γραφ(στι)κής αναπαράστασης. Από αυτές τις ψευδοκαώδεις «ντερριντιανές αποδομήσεις» επιφανειών και επιπέδων ή τις ανυπόστατες «ντελεζιανές πτωχώσεις» δεν διέφυγαν βέβαια ούτε οι Αρχιτεκτονικές Σχολές της χώρας μας.

10. Βλ. το κείμενο του Benoît Goetz, «La philosophie à l'œuvre dans l'architecture contemporaine. Opus Incertum», στον συλλογικό τόμο, *Maison-mégropole*, *ό.π.*, σσ. 161-168.

11. Μπορούμε επίσης να προσδιορίσουμε ένα σύμφυτο στοιχείο της αρχιτεκτονικής, μια εμμενή σκέψη που οδηγεί σε μια εμμενή «φιλοσοφία της αρχιτεκτονικής», η οποία διατυπώνεται με τρόπο ανάλογο της ντελεζιανής πραγμάτευσης του κινηματογράφου. Βλ. Jean Attali, *Le plan et le détail. Une philosophie de l'architecture et de la ville*, Éditions Jacqueline Chambon, Nîm, 2001.